

GENÇ MÜTEFEKKİRLER DERGİSİ
JOURNAL OF YOUNG INTELLECTUALS

e-ISSN: 2718-000X

Yıl: 5, Cilt: 5, Sayı: 3

Eylül-2024

MAKALE BİLGİLERİ

**Muhtelif Tanımları Bakımından *Kırâat* ve İlgili Kavramları Üzerinde
Detaylı Bir Değerlendirme**

A Detailed Evaluation Of Qiraat And Its Related Concepts In Terms Of Its Various Definitions

YAZAR

Rukiye GEÇİT

YL İğdır Üniv. LEE

DİB. rc.akdag@gmail.com

ORCID: 0009-0001-8924-8031

<http://doi.org/10.5281/zenodo.13736162>

Yayın Bilgisi

Yayın Türü: Araştırma Makalesi

Makale Geliş Tarihi: 22.07.2024

Makale Kabul Tarihi: 22.08.2024

Sayfa Aralığı:668-683

ÖZET

Kur'ân ilimleri terimi olarak kırâat çeşitli şekillerde tanımlanmıştır. Râgıb el-İsfahânî, "Tertîlde harf ve kelimeleri birbirine katmaya denir"; Taşköprüzâde, "Mütevâtir ihtilâf vecihleri bakımından Allah kelâmı olan Kur'ân-ı Kerîm'in nazmının şekillerinden bahseden bir ilim dalıdır" şeklinde tanımlar. Kırâat ilminin büyük kırâat ve hadis âlimi İbnü'l-Cezerî de, "Kur'ân kelimelerinin nasıl okunacağını ve râvilerine nisbet etmek suretiyle bu kelimeler üzerindeki farklı okuyuşları konu edinen bir ilimdir" şeklinde kapsayıcı bir tanım ifadesi kullanır. Ayrıca Nâfi' kırâati, Âsım kırâati gibi kırâat imamlarından her birinin tercih ettiği okuyuşlar için de kırâat terimi kullanılmıştır.

Bu çalışmada kırâat ilmi ile alakalı klasik ve modern kaynaklardan yola çıkarak bu ilmin temel kavramı olan kırâat kelimesinin lügavî ve ıstılahî anlamları ile birlikte kırâat âlimlerinin ortaya koydukları tarifler incelenmiştir. Ayrıca k-r-e maddesinden türemiş kırâat kavramları ve benzer manaları ifade eden ilgili terimler üzerinde durularak bu ilmin konularının muhtevasının ve ihâtasının sınırları belirlenmeye çalışılmıştır.

Makale iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde kırâat ve kırâat İlminin tanımı ele alınmış olup kırâatin oluşum ve gelişim sürecine de değinilerek tarihsel birikim zikredilmeye gayret edilmiştir. İkinci bölümde ise kırâat ile ilgili bazı kavramların ıstılahî tanımları verilerek açıklamalı bilgiler verilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân, Kırâat, Kâri, Mukrî

ABSTRACT

Recitation as a term of Qur'anic sciences has been defined in various ways. Râgıb al-İsfahânî, "It is called the interlacing of letters and words in the tertîl"; Taşköprüzâde defines it as "Mutawâtir is a branch of science that talks about the forms of the verse of the Qur'an, which is the word of God, in terms of the aspects of conflict". Ibn al-Jazarî, the great scholar of recitation and hadith in the science of recitation, also uses an inclusive definition as "It is a science that deals with how to read the words of the Qur'an and the different readings on these words by referring to their narrators". In addition, the term recitation is used for the recitations preferred by each of the imams of recitation, such as Nafi' recitation and Asim recitation.

In this study, based on the classical and modern sources related to the science of recitation, the definitions put forward by the scholars of recitation were examined together with the lexical and divine meanings of the word recitation, which is the basic concept of this science. In addition, the concepts of recitation derived from the article k-r-e and related terms expressing similar meanings have been emphasized and the limits of the content and ihâta of the subjects of this science have been tried to be determined.

The article consists of two parts. In the first part, the definition of recitation and the science of recitation is discussed, and the formation and development process of recitation is also mentioned and historical accumulation is tried to be mentioned. In the second part, explanatory information was tried to be given by giving definitions of some concepts related to recitation.

Keywords: Qur'an, Recitation, Qari, Muqri

GİRİŞ

Kur'ân Allah tarafından Cebrail vasıtasıyla mahiyeti bilinmeyen bir şekilde son peygamber Hz. Muhammed'e indirilen, mushaflarda yazılan, tevâtürle nakledilen, okunmasıyla ibadet edilen Fatıha süresiyle başlayıp Nâs süresi ile biten, başkalarının benzerini getirmekten âciz kaldığı Arapça mûciz bir kelimedir. (Zerkeşî: 1957, 296-298.304.407; Birışık:2002, 26/383-388) Kuşkusuz Kur'ân-ı Kerim İslam'ın ilk ve esas merciidir. Akaid, ahkâm, muamelat ve kıssalarıyla yüce Allah'ın şeriatının aslı, ibadetlerin özüdür; hata ve tahriflerden berîdir. Kur'ân-ı Kerim Allah'ın koruması altındadır. Ve ebediyyen muhafaza edilecektir. “Kesin olarak bilirsiniz ki bu kitabı kuşkusuz biz indirdik ve onu mutlaka koruyan da yine biziz.” (Hicr:9. Ayet; Dâni:2016, 8.)

İbnü'l Cezerî (ö.833/1429) en-neşr fi'l -Kırâatil Aşr kitabının mukaddimesinde Kur'ân tilavetinde bulunanlara binaen Peygamber efendimizin, “Onlar Kur'ân ehli kimselerdir. Onlar Allah ehli ve O'nun has kullarıdır” (İbn Mâce: Mukaddime, 215) hadis-i şerifine binaen Kur'ân'ın hafızalarda ve sadırlarda hıfz ile muhafaza edildiğine önemle değinir. (İbnü-l Cezerî: 2016,12)

Kırâat İlminin Ortaya Çıkışı ve Gelişim Süreci

Kur'ân kırâatinin başlangıç noktası Cebrail'in (a.s.) Hz. Peygamber'e Kur'ân'ı arz ve semâ yolu ile öğrettiği nüzul dönemi ile başlar. (Zerkeşî:1957.296.304) Müfessirlere göre Alak Süresinin ilk beş ayeti tilavete yani Kur'ân'ın kırâat yönüne işaret eden ilk ayetlerdir. (Fadlî: ts.,14) Kur'ân kırâatinin ikinci merhalesi ise Hz. Peygamber'in Kur'ân'ı ashaba okuması ve öğretmesiyle başlayan dönemdir. Ümmü Seleme (ö.62/681) validemizin aktardığı üzere “Hz. Peygamber'in kırâati açık, seçik ve kelime kelime” idi. (İbnü-l Cezerî:2016,13) Peygamber efendimiz ashabına kırâat esnasında yüce Allah'ın Müzemmil süresinin 4. ayetinde murad ettiği gibi tertil üzerine (olmalarını) ve seslerini güzelleştirmelerini (Sehâvî:2011,155) ve Allah'a niyaz eder gibi (Sehâvî:2011,158) okumalarını tavsiye ederd. Ebû Hüreyre'nin naklettiği hadisinde olduğu gibi “Kur'ân'ı seslerinizle güzelleştirin.” diye buyuruyorlardı. (İbn Mâce: İkametü's-salât,1342) Alkâme b. Kays (ö.62/682) sesi güzel olan sahabelerdendi ve kırâati güzel sesiyle icrâ ediyordu. (Sehâvî:2011,155) Ebû Musa el- Eş'arî (ö.42/662-663) için de “ondan daha güzel seslisini duymadık.” deniliyordu. (Sehâvî:2011,156)

Nitekim Hz. Peygamber'in tâlim ve tedrisâtı ile ilgili birçok rivayet nakledilmiştir. Sahabe Kur'ân'ı Resulullah'tan onar onar almışlardır. İyice okuyup, anlayıp ezberleyip onunla amel ettikten sonra yeni ayetlere geçebilmişlerdir. (Fadlî: ts.14)

Hz. Peygamber'in kırâatine güvendiği ashaba Kur'ân tilavet ettirmesi ve örnek göstermesi ve Ubeyy b. Ka'b, Abdullah b. Mes'ud, Salim Mevla Ebi Huzeyfe, Muaz gibi sahabelerin bu konuda temayüz göstermesi ve Allah Resulü'nün öğretme işinde onları işaret göstermesi, Medineye Mus'ab b. Umeyr ve İbn ümmü Mektûmu, Mekke'de ise Muaz b, Cebel'i Kur'ân öğretme işi için görevlendirmesi ve Muaz b. Cebel ve Amr b, Hazm, ve Ebu Ubeyde b. Cerrah'ın önder muallimler olarak öne çıkması kırâat ilmi tedrisatının üçüncü merhalesinin nüvelerindedir. (Fadlî: ts.15)

Kur'ân kırâati bizzat Kur'ân-ı Kerim'in ilk muallimi Hz. Peygamber (s.a.v.) döneminde doğrudan ilka yolu ile şifahî olarak talim ediliyordu. Hz. Peygamber (s.a.v.) sema ve arz metoduyla öğretiyordu. (Hamed:2022,20) Resulullah (s.a.v.) davet ve tebliğ ile ilgili görevleriyle birlikte ümmeti idare etmek görevlerini ifa ederlerken bir yandan da ashabına Kur'ân öğretmek için tedrisatta bulunuyorlardı.

İkinci tabaka olarak zikredilen sahabe-i kiram belirtildiği üzere bizzat peygamber efendimizden öğreniyor ve ahzediyorlardı. Tabiin ve tebe-i tabiin gibi önemli sayıda seleften olan kırâat imamları da (Dânî: 2016,167-189.) kırâatin sünnet olduğu bilinci ile Hz. Peygamber'in öğretmiş olduğu kırâati icazet yoluyla ahzetteler.

Kırâat âlimlerine göre Kur'ân-ı Kerim Mekke döneminde onların lehçeleriyle, Kureyş Lehçesi ile iniyordu. Bu durumda bir süre yeknesak bir tedrisat hâkim idi. Ancak Medine döneminde insanlar bölük bölük İslam'a girdi. (Hamed:2022,20) Farklı lehçelerden olan ensar Kur'ân ile tanıştı. Ve bunlardan birçoğu ümmiydi ki Medine'de okuma yazma bilen çok az sayıda ensar bulunuyordu.

Böylelikle çeşitli rivayetlerde zikredildiği gibi kırâatte genişlik, kolaylık ve hafiflik sağlamak üzere yedi harf ruhsatı geldi. Bu ruhsat ile birlikte harflerin mahreçleri sıfat ve özellikleri ve kelimelerin okuyuşları ile ilgili farklılıklar, ihtilâf v.s gündeme geldi. (Hamed:2022,20)

Yedi harf ruhsatının tanınmasıyla başlayan kırâat vecihleri ve ihtilâfı sonucu kırâat ilminin tevellüd ettiği kırâat âlimlerince fikir birliğiyle teyid edilmiştir.

Kırâat âlimleri ahrufus- seb'adan kaynaklanan bu kırâat farklılıklarını dikkate alarak kırâat ilminin kapsam alanını tespiti çalışmışlardır.

İbnü-l Cezerî'ye göre bu farklılıklar kelime ziyade ve noksanlığı, bir kelimenin yerini başka bir kelimenin alması, kelimeler arasında takdim te'hir olması şeklindeki farklılıklar olup bunlar ümmetin mushaf üzerindeki icmasıyla terk edilmiş ve devre dışı bırakılmıştır. (İbnü-l Cezerî,2016, 45; Maşalı: 2022,15-16)

İkinci tür farklılıklar ise izhar, idğam, revm, işmâm, kasr, med, tahfif, teşdîd, hareke değişimi, harf değişimi gibi mushaf imlâsının el verdiği farklılıklardır ki bugün kırâat olarak okunanlar bu kabildendir. (İbnü-l Cezerî:2016, 45; Maşalı: 2022,15-16)

Kuşkusuz kırâat ilmi birçok merhaleden ve dönemden geçmiştir. Başlangıçta şifâhî olarak nakledilen kırâatler tedvin dönemiyle birlikte yazılı kaynaklara, kitaplara kaydedilmiştir. (İbnü-l Cezerî:2016, 52-85) Bu dönemde İslami ilimler çeşitli dal ve disiplinlere ayrılmıştır ancak bu ilimlerin ilk başta birbirlerinden tamamen bağımsız olduğu söylenemez. Örneğin tefsirle ilgili yazılmış bir eserin aynı zamanda kırâatler hakkında da bilgi verdiği görülmektedir. Bunun yanısıra tecvit ile ilgili yazılmış eserlerin kırâatlerle ilgili izah ve kaynaklar sunduğu da müşahede edilmektedir.

İslami ilimler zamanla ihtisaslaşmaya başlamış ve bunun neticesinde bu disiplinler arasındaki ayrışmalar da belirginleşmiştir. İlk kaynaklarda daha ziyade tefsir kitaplarında nakledilen kırâat ilmi hicri üçüncü asırdan sonra müstakil bir ilim haline gelmiştir.

Çalışmamızın konusu olmaması hasebiyle biz burada tarihsel gelişimin ayrıntılarına girmeyeceğiz. Husûsen kırâat ilmi ile alakalı klasik ve modern kaynaklardan yola çıkarak kırâat ilminin temel kavramı olan kırâat kelimesinin lügavi ve ıstilahî anlamları ile kırâat âlimlerinin ortaya koydukları tarifler ve kırâat kelimesinden türeyen ilgili terimler üzerinde durmaya gayret edeceğiz.

Kırâatin Tanımı ve Mâhiyeti

1.1 Kırâat,

Kırâat (القراءات) kırâat (القراءة) kelimesinin çoğuludur. Okumalar, okunuşlar anlamına gelmektedir. (Atilla:2021,50) Lügatte kırâat, K R E maddesinden türemiştir ve قرأ fiilinin semâî mastarıdır. Bu kökten Kur'ân ve kırâat şeklinde gelir. Bunların ikisi de mastardır. (Halîl b. Ahmed: 2003, 3/369-370; Nebil Muhammed: 1998,16)

Kırâe lafzı, fiâle vezindedir ve şu manalarda kullanılmaktadır:

1-Toplamak bir araya getirmek, bir şeyi biriktirip birbirine katmak, Bir şeyi diğeriyle birleştirmek, (Dabba:1999,4)

2-Zamanın geçmesi, kadının adetli olması ve/veya adetten temizlenmesi/kesilmesi (ezdad), hayvanın hâmile kalması ve doğurması, (Yazır:2004,37; Alu İsmail,1998,16;)

3-Ayrıca sesli veya sessiz, nağmeli veya nağmesiz okuma, tilâvet anlamındadır. (Birişik:2004,5) Tilâvet ise yazılı kelimeleri telaffuz etmektir. Bu nedenle tilavet kırâat olarak isimlendirilmektedir. Zira o konuşulacak kelimelerin oluşması için zihindeki harflerin seslerini bir araya getirmektedir. (Mennâu'l- Kattan: ts.14; Alu İsmail:1998,51: Pakdil: 2023,450)

4- Derlemek, okumak anlamalarına da gelmektedir. (Yazır:2004,578, Kıyamet Suresi,17-18; Mennâu'l- Kattan: ts.14)

Kırâatin terim/ıstilahî, karşılığı ise herhangi bir kelime üzerinde med, kasr, hareke, sükûn, vs. bakımından meydana gelen değişiklik demektir. (Demirci,2023, 217)

Kaynaklarda geçen diğer bir tanımı da şöyledir: Kırâat imamlarından her birinin belirli rivayet ve tarikleri kullanarak kendilerine has üslup ve kurullarla diğer kırâat imamlarından farklı şekilde Kur'ân'ı okumalarına kırâat denilmektedir.(Ağırbaş:2022,21)

1.2 Kırâat İlminin Tanımı

Kırâat ilmi Kur'ân-ı Kerim lafızlarını eda yönüyle ele alarak bu husustaki ittifak ve ihtilâfları (okunuşlarını ve okunuş farklılıklarını) belirten, rivâyetleri, nakledenlerine isnâd ederek bildiren ve inceleyen ilme denir. (Dâni:2016, 191-210; Demirci: 2023, 217; Birişik:2004,8) Kırâat ilmi, ilmî ihâtası, muhtevâsının genişliği ve tedrisatının zenginliği bakımından Kur'ân İlimleri/Ulûmü'l- Kur'ân arasında öncü ve ilimler arasında da en şerefli ilim, ilimlerin anası olarak kabul edilmektedir. (Dabbâ:1994,4)

1.3. Kırâat Âlimlerinin Kırâat Kavramına Yönelik Yaklaşımları

Kırâat İlmi kırâat âlimlerince çeşitli perspektiflerden ele alınmış olmak ile birlikte tanımlar arasında tezat ve çelişkiye mahal vermeyen birbirini destekleyen ve yakın manaya gelebilecek şekillerde tarif edilmiştir. Biz burada öne çıkan bazı tarifleri sıralayarak değerlendirmesini yapacağız.

✓ İmam Zerkeşi' (ö.794/1391) el-Burhân kitabında kırâati şöyle tarif etmektedir: “Vahiy lafızlarının şeddeli veya şeddesiz olma yönüyle harflerin keyfiyetleri veya yazılışlarındaki farklılıklarıdır.” (Zerkeşi:1957, 335,243) İmam Zerkeşi burada kırâatin ferşi'l- huruf yönüne dikkatleri çekmektedir. O kırâat farklılıklarını dil ve irâb yönünden ele almaktadır. Harflerin irab farklılıklarını, hareke değişikliklerini, bazı kelimelerdeki harflerin tebdîl, takdim ve te'hir

durumlarını incelemektedir. (Zerkeşî:1957, 354) Ayrıca kırâat farklılıklarının yedi kırâat imamına nispetinin tevâtüre sahip olduğunu ancak Hz. Peygamber'e (s.a.v.) nispetindeki tevâtürün tartışmalı olduğunu ifade etmiştir. (Zerkeşî:1957,349; Koyuncu:2019,17)

✓ Kırâat ilminde bir otorite olan İbnü'l Cezerî kırâat ilmini Kur'ân kelimelerinin okunma biçimini (eda keyfiyetini) ve bu kelimelerdeki ihtilâfları râvilerine nispet ederek okuma olarak tarif etmektedir. (İbnü'l-Cezerî: 2016,47)

İbnü'l Cezerî'nin yapmış olduğu bu tanım kırâatlerin kapsam alanını belirlediğinden daha uygundur. Çünkü intikal eden bütün bilgi birikimine baktığımızda kırâat ilmi Kur'ân lafızlarıyla bunların edâ ve ifade keyfiyetleri tilâvet estetiği ve sıhhatlerini tespitine binaen isnadıyla yani sened zincirleriyle râvi ve tabakalarıyla da ilgilenmektedir. (İbnü'l-Cezerî: 2016, 47; Dâni: 2016, 191-210)

Ayrıca ona göre kırâat ilmi hem bir obje olarak Kur'ân lafızlarıyla hem de bunların edâ ve ifade keyfiyetleri ve okunuş güzelliğiyle ilgilenmektedir. İbnü'l-Cezerî'nin tanımı isabetli bir şekilde nahiv, dil ve tefsir ilimlerini dışarıda bırakmaktadır. Çünkü bunlarda edâ keyfiyeti zorunlu değildir. (Birişik:2004, 7)

Ona göre kırâat, Kur'ân kelimelerinin nasıl okunacağını belirleyen ve râvilerine nispet etmek suretiyle bu kelimelerdeki farklı okuyuşları konu edinen ilimdir. Kur'ân kelimelerinin eda keyfiyetinden söz ederken kelimelerin çeşitli okuyuş farklılıklarını ifade etmektedir. Nakledenlerine isnadıyla ibaresi ile de kırâatlerin mütevâtir, sahîh, meşhur veya şâz olma meselesine odaklanmaktadır. Bu ifade ile sahîh ve muteber kırâatleri ön plana çıkararak bu ölçütlere uygun olmayan kırâatleri de bir nevi bertaraf etmiş olmaktadır. (İbnü'l-Cezerî: 2016, 15,16,36)

İbnü'l-Cezerî kırâatlerin mütevâtirliliği meselesi üzerinde de yorumlar yapmış ve bazı önemli fikirler öne sürmüştür. (İbnü'l-Cezerî:2016,46)

✓ İmam Kastalânî'nin (ö. 923 /1517) tarifi şöyledir: “Bilinmelidir ki kırâat ilmi Allah'ın kitabını nakledenlerin lügat ve irab yönüyle ittifak ve ihtilâflarının bilindiği ilimdir. Yani işitme yönüyle hazf, isbat, tahrik, iskân, fasıl, ittisal, ibdâl ve telaffuz durumuyla ilgili durumların bilinmesidir.” (Âlu İsmail: 2021,50; Fadlî: ts.,55) Ayrıca şöyle de tarif edilmiştir: Kırâat nakledenlerin lügat, irab, hazf, isbat, fasıl ve vasil hususunda ittifak ve ihtilâfların bilindiği ilimdir.

Kırâatlerin kabulünde sahîh isnadın Arap dil kurallarına ve Hz. Osman mushafına uygunluğun şart olduğunu belirtmiştir. (Kütükoğlu: 2017,1)

Kırâat imamlarından nakledilen farklılıkların bizat Hz. Peygamber'den geldiğine inanmış ve kırâatlerdeki her bir farklılığın dildeki vecihlerden kaynaklandığını ifade etmiştir. Kırâatlerin Hz. Peygamber'den rivayet edilen sünnet-i müttebe'a (tâbî olunan sünnet) olduğunu ve kesinlik ve sübut ifade ettiğini belirtmiştir. (Kütükoğlu: 2017,1)

✓ Taşköprüzâde'nin (ö. 962/1554) tarifi şöyledir: "Allah kelamının okunuşunu mütevâtir olan farklı vecihlerde bildiren bir ilimdir. Yine bu ilimde Allah kelamının mütevâtir olmayıp meşhur olan farklı okuyuşları da araştırılmaktadır." (Âlu İsmail: 2021, 52.; Fadlî: ts., 55)

Taşköprüzâde de bu tanımıyla kırâatlerin sahlîliği ve mütevâtirliğine değinerek konuyu sıhhat ve mütevâtirlik itibariyle değlendirmektedir.

✓ Zürkânî (ö.1122/1710) ise kırâatleri şöyle tarif etmektedir: "Rivayet ve târikleri aynı olmakla birlikte kırâat imamlarından birinin Kur'ân'ı okuyuşunda başkasından ayrıldığı ve kendisine edindiği yöntemdir." Bu farklı okuyuş ister harflerin telaffuzunda isterse kelimenin formunda olsun fark etmemektedir. (Zürkânî: ts.,181; Âlu İsmail: 2021,52; Fadlî:ts.55)

Zürkânî'nin kırâati, nisbet edildiği rical/şahıs, tarihi/metodu itibari ile incelediği ve ihtiyâr bulunan kırâat ve vecihleri ele alan bir yaklaşımda bulunduğu görölmektedir. Ayrıca eserinde kırâat âlimlerinin kırâat farklılıklarıyla alakalı kelime ve harflerin okuyuştaki ihtilâfın, fiillerin mebnî, mâlum ve meçhûl durumları, ibdâl, takdim ve te'hir, tefhim, terkîk ve fetha, imâle, izhar, idğam durumları üzerindeki yorumlarını da ele aldığı görölmektedir. (Zürkânî: ts.,142-152)

✓ Dimyatî (v.705/1306) "Kur'ân lafızlarındaki hazf, isbat, tahrik, teskîn, fasl, vasl ve ibdâl gibi diğer okuma şekilleri hakkında işitmeye dayalı olarak râvîlerin ittifak ve ihtilâfını bildiren ilimdir." şeklinde tanımlar.(Ünal, 2019, 12; Fadlî, ts.,55.)

Dimyatî kırâatlerin işitmeye dayalı öğrenim unsurundan söz ederken bu disiplinin daha ziyade işitmeye dayalı bir ilim olduğunu teyit etmektedir. Nitekim yine kaynaklara bakıldığında, "Ebü'l- Bekâ (ö.1095/1684), kırâat için "Okuma esnasında kelime ve harflerden bir kısmını diğerine eklemek ve katmaktır" tanımını kullanırken Râğıb el-İsfahânî (ö.502/1108) kırâati "Tertilde harf ve kelimeleri birbirine katmaya denir." şeklinde tanımlar. (Birışık: 2004,12; İbnü-l Cezerî:2016, 13)

Bu tanımlarda tecvit kurallarına ve Kur'ân'ın edâ keyfiyetine değinilirken ferş-i huruf farklılıkları bakımından incelenerek kırâatlerin ittifak ve ihtilâfı ile nazarlar Kur'ân'ın nazımının icâzına çekilmektedir. (İbnü-l Cezerî: 2016, 15-17, 27-32)

Kaynaklara baktığımızda kırâat âlimlerinin kırâatlerin isnadından yola çıkarak sıhhat boyutunu ele alıp mütevâtirlik boyutunu yorumladıklarını; Kur'ân lafızlarının yazılış farklılıklarını,

telaffuzunu, tilâvetini ve edâ keyfiyetlerini ele aldıklarını ve ittifak ve ihtilâf edilen veya ihtiyâr bulunulan Kur'ân lafız, vecih ve tarîklerini dikkate alarak tarif ettiklerini görmekteyiz. (bk. İbnü-l Cezerî: 2016, 86-150)

Tanımlar incelendiğinde öne çıkan en önemli hususun kırâatlerin işitmeye dayalı bir ilim olduğu gözlemlenmektedir. Yerinde izah edileceği üzere kırâatlar kırâat imamlarından kendilerinden önceki imamlar kanalı ile Hz. Peygamber'e kadar ulaşan bir isnatla nakledilmiştir. (Fadlî: ts., 56)

Tanımlarda kârîler arasındaki ihtilâfdan söz edilmesi onların her bir kırâat konusunda ihtilaf ettikleri anlaşılmalıdır. Her bir lafzın bütün kırâat imamları tarafından aynı şekilde nakledilmiş olması da mümkündür. (Fadlî: ts, 56; Ünal:2019,13; İbnü-l Cezerî: 2016,13-19)

Görüldüğü üzere kırâat ilmi, ulûmü'l-Kur'ân/Kur'ân ilimleri ıstılahında birbirine yakın ve birbirini tekid eden tariflerle açıklanmıştır.

Kuşkusuz kırâat ilminin mütehassıslaşması/sistemleşmesi ile birlikte ilgili birçok kavram türemiştir. Özellikle hicretin 7. ve 8. yüzyılları arasında bu disiplin ile ilgili birçok eser te'lif edilmiş ve ilgili kavramlar daha müstakil ve daha net olmaya başlamıştır. (Fadlî: ts., 27-29; İbnü-l Cezerî: 2016, 52-85)

Çalışmamızın ikinci bölümünde de kırâat ilminin ihata ettiği fiil ve/veya ismi fail kökünden gelen kavramların lügat ve ıstılahî tariflerini inceleyeceğiz.

2. Kırâat İle İlgili Kavramlar

2.1 Kârî: Kârî (قاري) kırâat kelimesiyle aynı kökten gelmektedir. Ve ism-i fail kipinde olup lügatte okuyucu ve okuyan demektir. (Temel:2020,101)

Terim olarak ise kırâat âlimi, zâhid ve âbid kişi ve Kur'ân okuyan, Kur'ân kırâatiyle ilgili kuralları öğrenip uygulayabilen kimse manasına gelir. (Akdemir, 2021,50; Birişik: 2004,10)

Kârî terimi mübtedî, mütevassit ve müntehî olmak üzere üç kısma ayrılır.

2.1.1 Mübtedî: İfrad metoduyla kırâat öğrenmeye başlayıp aynı metodla üç kırâate kadar öğrenen kişiye denilmektedir. (Temel:2020, 101)

2.1.2 Müntehî: Kırâatlerin çoğunu ve meşhur olanlarını okuyarak nakleden kişiye denir. (Temel:2020, 101)

2.1.3 Mütevassıt: Dört veya beş kırâati ifrâd tarikiyle bilen kârî olarak ifade edilmektedir. (Bırışık:2004,10)

Kârî kelimesinin kırık çoğulları olan "*kariun*" ve "*kurrâ*" kelimeleri zamanla müfredlerinden farklı anlamlar kazanmışlardır. (Halil b. Ahmed: 2003,369-370; Dabbâ:1999,5)

İslam tarihinde kârî olarak isimlerinden ilk sahabe Mus'ab b. Umeyr' (r.a.) dir. Kendisiyle birlikte Muaz b. Cebel (r.a) ve İbn Ümmü Mektûm (r.a), Peygamber efendimizin (s.a.v.) görevlendirdiği ilk kârîlerdir. (Fadlî: ts.,21)

Rivayetlerde ensardan 70 gencin de Kur'an muallimi olduğu ve bunlarında kârî olarak bilindiği söylenmektedir. (Fadlî: ts.,21)

2.2. Kurrâ

Kurrâ, lügatte okuyanlar demektir ve kârî kelimesinin çoğuludur. Terim anlamı ise başta kırâat imamları olmak üzere yani yedi ya da on kırâatin kendilerine nisbet edildiği imamlardan her birine ayrıca Kur'an'ın tamamını ezberleyen ve ondaki kırâatlere hakkıyla vâkıf olan kimselere denir. (Halil b. Ahmed: 2003,369-370; Dabbâ:1999,4; Demirci: 2023, 217)

Bu kavramın kullanımı menşei itibariyle sahabeye kadar gitmektedir. Nitekim sahîh hadis kitaplarında ve tarih kaynaklarında ashâbın Kur'an ve Kur'an'ın okunuşu üzerinde geniş bilgisi olanları için "*kurrâ*" kelimesi kullanıldığı aktarılmaktadır. (Çetin:2020, 219; Demirci: 2023, 217)

Ancak bu kelimeyle sadece Kur'an'ı güzel okuyan ve güzel okuma (tecvit ile tilâvet) ilmine sahip olan sahabelerin kastedilmediği aynı zamanda Kur'an'ın anlam ve yorumunu bilip ilgili fikhî hükümlere nüfuz edebilen sahabelerin kastedildiği de bir gerçektir. (Bırışık: 2004,126-127)

Kârî kelimesi kırâat ilmi bakımından daha alt seviyede olan bir kişiyi tanımlarken kurrâ kendilerine yedi veya on kırâat nisbet edilen imamlardan her birine denir. Bu durumda "*kurrâ*" kelimesi tekil anlamında kullanılır. Mesela "*racülün kurrâun*" ve "*imraatün kurrâetün*" denir. (Bırışık: 2004,10)

Hz. Peygamber (s.a.v.) döneminde sahabeden İbn Ka'b, Abdullah b. Mes'ud, Ebü'd-Derdâ, Osman b. Affan, Hz. Ali, Ebü Mûsâ el- Eş'arî, Zeyd b. Sâbit hafız kurrâlardan olup kırâat-ı aşere imamlarının da ikinci tabaka sened ricallerindendirler. Kırâat-ı aşere imamları ismi zikredilen bu yedi hafız kurrâ sahabeden kırâat ahzetmişlerdir. (Fadlî: ts.,21)

2.3. Mukrî'nin Tanımı

Mukrî, Kur'ân öğreten, okutan demektir. Kur'ân'ı tecvîd kurallarına uygun olarak ve meharici-hurûfa riâyet ederek tertil üzere okumayı öğretip okutan kimse anlamına gelmektedir. (Temel: 2020,127)

Kırâatleri bilen ve bunları müşâfehe yolu ile yani sözlü olarak nakleden, başkasına okutan kırâat âlimi demektir. (Demirci: 2023, 217) Yani kırâatleri sağlam ve kesintisiz bir isnadla almış bir otoriteden (üstad) müşâfehe yoluyla (ağızdan ağıza) rivâyet eden kırâat âlimidir. (Birişik,2004,10)

Eğer bir kimse kırâati müşâfehe ile almamış ise nazari bilgileri ne ölçüde ileri olursa olsun bu onun mukrî olması için yeterli ve geçerli değildir. (Birişik,2004,10)

Mukrî tabirinin ilk olarak, Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından Birinci Akabe Biati'nı müteakip Medine'deki Evs ve Hazrec kabilelerine Kur'ân öğretmek için gönderilen Mus'ab b. Ümeyr (r.a.) için kullanıldığı bildirilmiştir. (Birişik,2004,10; Fadlî: ts.,16)

Salim b. Mevla, Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, İbn Mes'ud, Hz. Osman, Huzeyfe, Talha, Hz. Ali, Sad b. As, Amr b. As, Ebû Hüreyre, Muâviye, İbn Ömer, Abdullah b. Ömer, İbn Abbas, Abdullah b. Sâib, İbn Zübeyr, Hz. Hafsa, Hz. Âişe ve Ümmü Seleme muhacirden olup kırâat alanında otorite şahsiyetlerdendir. (İbnü-l Cezerî: 2016, 13; Fadlî: ts.,21)

İbn Ka'b, Ebü'd-Derdâ, Muâz b. Cebel, Zeyd b. Sâbit, İbn Cariye, Ebu Zeyd ve Enes b. Mâlik gibi sahabeler de ensardan olup kırâat alanında otoriter ve öncü sahabelerdir. (İbnü-l Cezerî: 2016, 13; Fadlî: ts.,21)

Kârî, kurrâ, mukrî kelimelerine yüklenen anlam Hz. Peygamber'in döneminden sonraya aittir. Ve ulûmu-l Kur'ân/Kur'ân ilimlerinin sistemleşmesi ve ihtisaslaşması süreciyle oluşmaya başlamıştır. Nitekim bu terimler kırâat ilmindeki uzmanlığın/mütehassıslığın göstergesi ve ifadesi olmaktadır. (Çetin:2020, 219; Temel:2020, 4,85,87,105)

Tabiun döneminde kırâatlere vâkıf, çeşitli islam ilimleriyle meşhur olan bazı zevât yaşadıkları bölgelerde, İslamî ilimlerin birçoğunda oldukları gibi bu ilimde de otorite haline gelmiş, okudukları kırâatle imam kabul edilmişler ve bu emaneti yürekten sahiplenip okuyup icra ederek, inceliklerini büyük fedakârlıklarla öğreterek kırâatlerin bilinmesini ve yaygınlaşmasını sağlamışlardır. (Fadlî: ts.,26-35)

Sonraki süreçte rivâyet, ihtiyâr ve işihâr dönemleri gibi önemli merhaleler geçiren kırâat disiplini ile ilgili şah eser diyebileceğimiz eserler (İbnü'l Cezerî: 2016, 52-85) verilmeye başlanmış, kırâat âlimlerinin tenkit, tahkik ve tasnif çalışmalarının neticesinde yedili, sekizli ve onlu tasnifler meydana gelmiş (İbnü'l Cezerî: 2016, 46,47), bunların sistemleşmesiyle de birlikte kırâat tarîkleri ve meslekleri ortaya çıkmıştır.

SONUÇ

Tarihsel sürece bir bütün olarak bakıldığında kırâatlerin dikkatleri celbettiği dönemler sırasıyla: Kur'ân'ın nazil olduğu Mekke döneminde Kur'ân'ın nüzûlünden itibaren Hz. Peygamber'in ashaba Kur'ân'ı okuması ve öğretmesi ve ashabın da ezberlemesiyle başlayan ve Medine döneminde lehçe farklılıkları gibi realitelerden ötürü Kur'ân'ın yedi harf/ahruf-u seb'a üzerine okutulması kolaylığının/ruhsatının sunulması (Hz. Peygamber devri), Bir-i Maune ile başlayan Hz. Ebu Bekir döneminde Ridde olayları sonrası gerçekleşen Yemâme savaşında çok sayıda kurra ve hafızın şehit edilmesi ve Hz. Osman döneminde sınırların genişlemesiyle özellikle Ermenistan ve Azerbaycan'ın fethi esnasında ortaya çıkan kırâat ihtilâfının sonucunda Kur'ân'ın istinsahı ile ilgili yapılan çalışmalar (hulefa-i raşidin devri) kırâat ilminin gelişimi ve tedvini hususlarında dönüm noktaları olmuştur.

Kırâat ilminin yazıya geçirilme ve kaynaklara alınması süreci ilk etapta Kur'ân ilimleri arasında neş'et bulmuştur. Kırâatlerin tedvini döneminde kırâat âlimlerinince ilgili eserler te'lif edilerek müstakil bir konuma yükseltilmiş böylelikle diğer İslamî ilimler arasında yer edinmiştir.

Bu ilmi birikim neticesinde kendine münhasır kavramlar ve terimler ortaya çıkmış ve gelişmiştir. Kırâat ilmine has bu ıstılâhi kavramlar muasır diğer ilimler de olduğu gibi kırâat literatürünün gelişmesine zemin hazırlamıştır.

Kırâat ilminin tanımı ve genel kıstaslarını mülâhaza ettiğimizde vardığımız sonuçları şöyle ifade edebiliriz:

Çalışmamızda ele aldığımız tanımlar içerisinde serlevha tanım olan kırâat ilmini irdelediğimizde büyük kırâat âlimi İbnü'l-Cezerî'nin, "Kur'ân kelimelerinin nasıl okunacağını ve râvilerine nispet etmek suretiyle bu kelimeler üzerindeki farklı okuyuşları konu edinen bir ilimdir." şeklinde yaptığı kırâat ilmi tanımının daha kapsayıcı olduğunu müşahade ettik. Zira kırâat ilmi Kur'ân lafızlarıyla birlikte bunların edâ ve ifade keyfiyetleri ve okunuş güzelliğiyle ilgilenmektedir. Ayrıca İbnü'l-Cezerî'nin tanımı kırâat ilmini isabetli bir şekilde edâ

keyfiyetinin zorunlu olmadığı nahiv, dil ve tefsir ilimlerinden ayırarak farklı bir konuma taşımıştır.

Kur'an kırâati açısından kırâatin semâ yani işitme yoluyla alınması fevkâlede önemli bir usûldür. Kırâat ilmine salt kitâbetle vâkıf olunamadığının bilâkis semâ ve müşâfehe metodlarının birlikte kullanılmasıyla ancak bu ilmin lâyıık-ı vechîyle öğrenildiğini ve edinildiğini bir kez daha görmüş olduk.

Kırâatte nâkil temel bir ilkedir. Zira kırâatler Hz. Peygamber'e (s.a.v.) varan bir isnatla nakledilmişlerdir. Bu kıstasın kırâatlerin sıhhat ve mütevâtirlik derecelerini ortaya koyması bakımından kırâat tanımını içinde yerini almış olması zaruriyet arz etmektedir.

Ayrıca tanımların muhtevasında söz edilen ihtilâf Kur'ân lafızlarının hem okunuşunda hem de kelimelerdeki ihtilâfta söz konusudur. Kırâatlerde görülen her ihtilâf Hz. Peygamber'den gelen bir nakil ve semaya dayandığı için vahyî bir özellik taşımaktadır. Kırâatlerdeki ihtilâf söz konusu ilmin temel bir unsuru olmakla birlikte kârîler her ayeti farklı bir şekilde okumuş değillerdir. Yani kırâat farklılıkları belli başlı yerlerde bulunmakta olup genel bir ihtilâfin söz konusu olması mümkün değildir.

Kırâat ile ilgili ıstılâhî kavramlar bölümünde zikrettiğimiz kârî terimi, ahz edilen kırâat tedrisatına göre mübtedî, mütevâssıt ve müntehî olmak üzere üç kısma ayrılmaktadır. İslam tarihinde ilk olarak Medine döneminde ve Mus'ab b. Umeyr' (r.a.) için kullanılmış olup bu kullanım itibari ile de kırâat ilmine dâhil olmuştur.

Kurrâ terimi ise daha çok sahabe döneminde kullanılmıştır. Kaynaklarda sahabeden İbn Ka'b, Abdullah b. Mes'ud, Ebu Derdâ, Osman b. Affân, Hz. Ali, Ebû Mûsâ el- Eş'arî, Zeyd b. Sâbit'in hafız kurrâlardan olduğu bilgisi geçmektedir.

Mukrî tabiri ise kırâati müşâfehe yoluyla ahz edip rivayet eden âlimler için kullanılmıştır. Mukrî tabirinin ilk olarak, Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından Birinci Akabe Biatı'nı müteakip Medine'deki Evs ve Hazrec kabilelerine Kur'ân'ı öğretmek için gönderilen Mus'ab b. Ümeyr (r.a.) için kullanıldığı bilinmektedir.

Ayrıca Salim b. Mevla, Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, İbn Mes'ud, Hz. Osman Huzeyfe, Talha, Hz. Ali, Saîd b. Âs, Amr b. Âs, Ebû Hüreyre, Muâviye, İbn Ömer, Abdullah b. Ömer, İbn Abbas, Abdullah b. Saib, İbn Zübeyr, Hz. Hafsa, Hz. Âişe ve Ümmü Seleme, İbn Ka'b, Ebü'd- Derdâ, Muaz b. Cebel, Zeyd b. Sâbit, İbn Cariye, Ebû Zeyd ve Enes b. Mâlik gibi kırâat alanında otorite

sahabeler için kârî, kûrrâ ve mukrî tabirinin ve/veya ünvanının kullanılması bizce yerinde bir kullanım olmakla birlikte bu kavramlar daha sonraki dönemlerde teşekkül etmiştir.

Nitekim bu kelimelere yüklenen anlam Hz. Peygamber'in döneminden sonraya aittir. Ulûmu-l Kur'ân/Kur'ân ilimlerinin sistemleşmesi ve kırâat disiplininin ihtisaslaşması süreciyle gelişen ve kullanımı yaygınlaşan bu kavramlar kırâat ilminin uzmanlığının/mütehassıslığının göstergesi ve ifadesi olmaktadır.

KAYNAKÇA

Ağırbaş, A. **Kırâatte Eğitim-Öğretim Geleneği ve Günümüzdeki Uygulamalar**, *DİB*. Ankara, 2022.

Akdemir, M.A., **Kırâat İlmî Eğitim ve Öğretim Metotları.**, İFAV, İstanbul, 2021.

Alu İsmail, N.M., **İlm'ül Kırâat Neş'etuhu Etvaruhu Eseruhu Fil Ulumiş-Şer'iyye**, Mektebetüt- Tevbe, Riyad, 1998.

-----, **Kırâat İlmî (Doğuşu Gelişmesi ve İslami İlimlere Etkisi)**. Kimlik Yayınları, Kayseri, 2021.

Aydın, Z.A., **Kur'ân'ın Metinleşme Tarihi**. Ankara Okulu, Ankara, 2022 .

Birişik, A., **Kırâat İlmî ve Tarihi**, Bursa, Diyanet Vakfı Yayınları, 2004.

-----, “ **Kırâat**”, **İslam Ansiklopedisi**,25/425-432, Ankara, 2022.

-----, “ **Kur'ân**” **İslam Ansiklopedisi**,26/383-388,Ankara, 2002.

Çetin, A.,. **Kırâatların Tefsire Etkisi**, Ensar, İstanbul, 2020.

-----, **Kur'ân-ı Kerim'in İndirildiği Yedi Harf ve Kırâatlar**, Ensar, İstanbul, 2023.

Dabbâ, N.A.M., **el-İdâe Fî Beyâni Usûli'l-Kırâe**, El Mektebü'l-Ezheriyye, Mısır, 1999.

Demirci, M., **Kur'ân Tarihi**, İFAV, İstanbul, 2023.

Dânî, Ebû Amr., **et-Teyşîr fi'l-kırâati's- Seb'**, Daru'l İbn Kesîr, Beyrut, 2016.

Fadli, A.,**Tarihu'l Kırâati'l Kur'âniyye**, Dâru'l Kalem, Beyrut, ts.

Ğanim Kadurî, el- Hamed, **Şerhi'l-Mukaddimeti'l-Cezerî**, Dâru'l Vakfî Edvai Şâtıbiyeti Linneşr, Cidde, 2022.

Halîl b. A., **Kitâbü'l-Ayn**, Dâru'l- Kütubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2003.

- İbn'ül Cezerî., **en-Neşr fi'l-kırâ'ati'l- aşr'**, Dâru'l- Kütubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2016.
- İbn Hâleveyh., **el-Hücce Fi Kırâatis-Seb'**, Dâru'l- Kütubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2021.
- İbn Mâce., **es-Sünen**, Dâru'l- Kütubi'l-Arabiyye,yy., 2022.
- İbn Mücâhid., **Kitâbü's- Seb'a**, Dâru'l -Mearif, Kahire, 2009.
- Karaçam, İ., **Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kâideleri**. İFAV, İstanbul, 2023.
- Kattan, Menna', **Ulûmu'l Kur'ân Kaynaklarında Kırâat İlmi** “ .İlahiyat 367, Ankara,1-17, 2019.,
- Mebahis Fi Ulûm'il-Kur'ân**, Mektebetü Vehbe, Kahire, ts.
- Koyuncu, R., “**Ulûmu'l Kur'ân Kaynaklarında Kırâat İlmi**,” İlahiyat 367, Ankara, 2019.
- Kütükoğlu, A., “**Kastallâni'nin “ Letâifü'l İşârat...“ Adlı Eserinin Kırâat İlmindeki Yeri**”, Harran üniv, 2017.
- Maşalı, M. E., **Tarihi ve Temel Meseleleriyle Kırâat İlmi**, OTTO, Ankara, 2022.
- Müslim b. H., (R. Sabrî İbn Ebi A.), **Sahîh-i Müslim**, Dâru'l Hadaratu Lin- Neşr ve Tevzi', Riyad, 2015.
- Pakdil, R., **Ta'lim Tecvid ve Kırâat**, İFAV, 2023, İstanbul.
- Temel, N., **Kırâat ve Tecvîd Istilâhları**, İstanbul, 2020.
- Sehâvî, E.Ş.A., **Cemâlü'l-Kurrâ ve Kemâl'ül- İkrâ**, Dâru'l- Kütubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2011.
- Ünal, M., **Kur'ân'ın Anlaşılmasında Kırâat Farklılıklarının Rolü**, Hacıveyiszade İlim ve Kültür Vakfı, Konya, 2019.
- Yazır, E.H., **Kur'ân-ı Kerim ve Yüce Meâli**, Sarmaşık Yayınevi, İstanbul, 2004.
- Zerkeşî, B., **el-Burhân fi Ulûmi'l- Kur'ân**, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut,1957.
- Zürkânî, M.A., **Menâhilü'l-İrfân**, Matbaatu İsâ el- Bâbî el-Halebî ve Şürekâuhû, 3.Baskı, yy.,ts.,1995.